

SUVREMENI PRINCIPI I KONCEPCIJE PROFESIONALNE REHABILITACIJE INDUSTRIJSKIH RADNIKA

Pojam, značenje i cilj profesionalne rehabilitacije

Možemo slobodno reći da profesionalna rehabilitacija industrijskih radnika nema bogatu tradiciju. Zapravo, briga za hendikepirane osobe postojala je odavno. Početak takve brige nalazimo još prije naše ere. Međutim, tu se ne radi o nekoj planski usmjerenom akciji i brizi za takve osobe kao odraz određenog socijalno-pravnog sistema, premda je ta briga donekle ovisila o društvenom uređenju pojedine zemlje, već je ta briga bila rezultat određene situacije, a i motivi za takvu brigu bili su različiti.

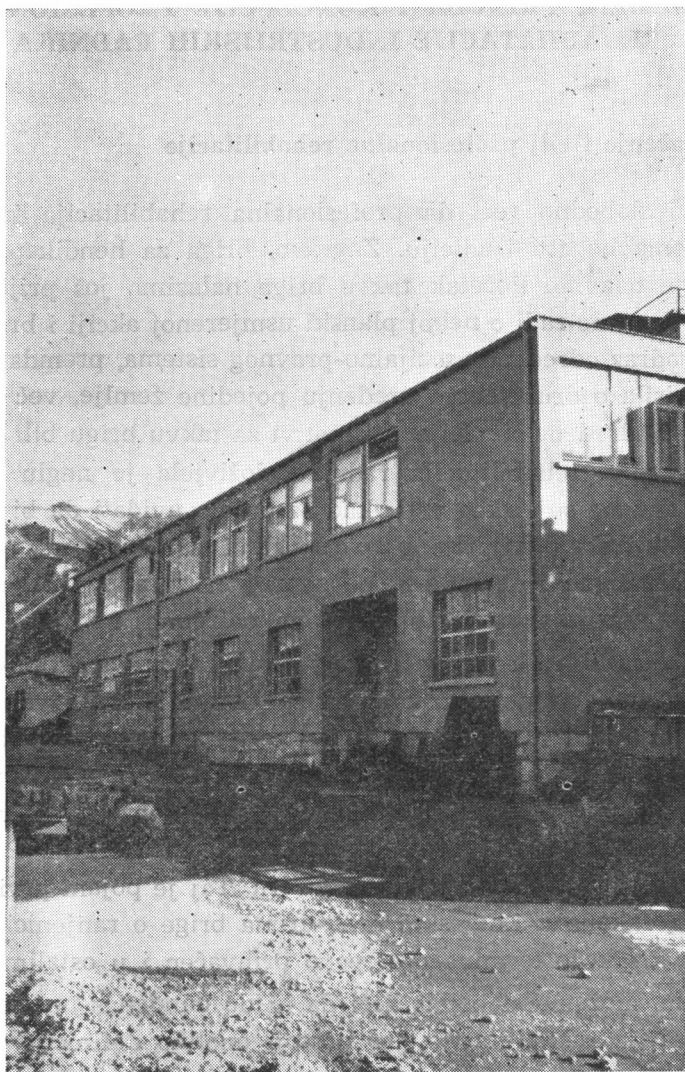
Profesionalna rehabilitacija radnika doživjela je naglu ekspanziju tek nakon drugog svjetskog rata, kad se počelo uviđati da bi onespobljene radnike trebalo najprije **o s p o s o b i t i** za obavljanje nekog posla, a zatim im omogućiti da rade uz odgovarajuću zaradu. Drugim riječima, došlo se do saznanja da je takve osobe potrebno **rehabilitirati**.

Pojam rehabilitacije prihvaćen je i postao opće poznat tek početkom druge polovine ovog stoljeća, kada su se jače počela u javnosti razmatrati nastojanja da se poboljšaju uvjeti i druge odgovarajuće mjere za obnavljanje zdravlja i **profesionalnog osposobljavanja** te uključivanje u radni proces radno-ograničenih osoba. Ta je riječ u međuvremenu postala i prihvaćena kao međunarodni termin. Pojam rehabilitacije uzet je iz anglosaksonskog govora. Taj je pojam prvi puta uveden u jezik zakona u Engleskoj u okvirima brige o ranjenicima iz rata, pa je zbog kratkoće termina postepeno prihvaćen i u ostalim zemljama.

Međutim, možemo slobodno reći da ni do danas ne postoji jedinstvena definicija rehabilitacije, jer postoji onoliko definicija koliko ima zemalja. Među nizom definicija prihvaćamo onu koja kaže da pod rehabilitacijom oštećenih osoba podrazumijevamo

kontinuirani proces osposobljavanja i prilagođavanja tjelesno i psihički oštećenih osoba za društveni život.

Ako prihvaćamo tu formulaciju, odnosno definiciju rehabilitacije, onda iz toga proizlazi da se taj proces neminovno mora bazirati na što jačoj koordinaciji medicinskih, odgojnih, socio-psiholoških, proizvodno-ekonomskih, stručno-tehničkih i naročito industrijsko-peda-

*Zgrada Centra za profesionalnu rehabilitaciju »5. maj«,
Rijeka, Bulevar Marxa i Engelsa br. 9*

goških mjera i akcija koje su uvijek prisutne u procesu ponovnog uključivanja oštećenih osoba u normalne tokove života i rada.

Sve se više dolazi do saznanja da je u interesu onesposobljenih i društva u cjelini da se proces rehabilitacije — naročito profesionalne, usavrši i unaprijedi novim oblicima, tehnikama i metodama rada. Takva su shvaćanja dovela do moderne — suvremene kompleksne rehabilitacije koja obuhvaća sve naprijed spomenute aspekte.

Pod suvremenom, tj. kompleksnom rehabilitacijom danas se podrazumijeva:

dinamični proces koji počinje odmah poslije oboljenja ili povrede, nastavlja se bez prekida sve do radnikova povratka u praktičan život.

Na razvoj rehabilitacije svakako su odlučujuće utjecali veliki događaji kao što su industrijalizacija, oba svjetska rata, kao i drugi faktori. Međutim, do naglog razvoja rehabilitacije, naročito profesionalne, došlo je naročito poslije drugog svjetskog rata, zbog povećanog broja onesposobljenih osoba koje je trebalo rehabilitirati.

Neosporno je da je u interesu društva da se onesposobljenima vrati funkcionalna i radna sposobnost kako bi oni mogli biti aktivni, društveno korisni i lično zadovoljni, a ne da budu na teret zajednici. Iz toga proizlazi da rehabilitacija — naročito profesionalna — ima i svoje ekonomsko-privredno značenje.

Mada je veoma teško i gotovo nemoguće utvrditi ekonomsku komponentu rehabilitacije — jer je nekim ispitivanjima gotovo nemoguće obuhvatiti nepregledne individualne razlike pojedinih slučajeva rehabilitacije — ona ima neosporno svoje društveno i ekonomsko opravdanje, a da ne govorimo o humanoj i psihološkoj komponenti koje su u njoj imalentne.

Zbog toga nije slučajno što se problemom profesionalne rehabilitacije bavi posebno tijelo u okviru Međunarodne organizacije rada. Prvi Međunarodni program za rješavanje i provođenje profesionalne rehabilitacije donijet je 1952. godine.

Na generalnoj konferenciji Međunarodne organizacije rada (ILO), održanoj u junu 1955. godine, pod vodstvom i u organizaciji Internacionalnog ureda za pitanja rada, odlučeno je da se usvojeni prijedlozi na tom skupu u vezi s profesionalnom rehabilitacijom onesposobljenih osoba objave kao Preporuka broj 99, koju je naša zemlja među prvim članicama podržala i prihvatila. Na osnovu prijašnjeg programa i te Preporuke, zemlje članice Međunarodne organizacije rada trebalo je da donesu svoje nacionalne programe profesionalne rehabilitacije. Preporuka u de-

set poglavlja kompleksno zahvaća tu problematiku i postaje solidna osnova za daljnju ekspanziju te humano-ekonomske aktivnosti.

- U samom je uvodu naglašeno da se Preporuka objavljuje prvenstveno
- zbog mnogobrojnih i različitih problema koji egzistiraju u vezi s onesposobljenim osobama;
 - zbog neophodnosti da se takve osobe u što većoj mjeri osposobe fizički, psihički, socijalno i ekonomski;
 - zbog uposlenja onesposobljenih osoba koje treba da povećaju izvore ljudskog radnog potencijala, a radi čega je potrebno da se obnovi i razvija njihova radna sposobnost putem složenog stalnog i koordiniranog medicinskog, psihološkog, socijalnog i pedagoškog procesa, te procesa profesionalnog osposobljavanja i upošljavanja, uključujući tu i naknadnu brigu o njima.

Na tom je međunarodnom skupu dana po prvi puta definicija »profesionalne rehabilitacije«. Prema toj definiciji profesionalna rehabilitacija znači onaj dio stalnog i kontinuiranog procesa rehabilitacije koja uključuje službe:

- profesionalne orijentacije,
- profesionalnog osposobljavanja i
- selektivnog upošljavanja.

Iz navedenog konteksta jasno proizlazi cilj, zadatak i principi suvremene profesionalne rehabilitacije industrijskih radnika. Cilj tako shvaćene i koncipirane profesionalne rehabilitacije jeste da onesposobljenu osobu ponovo

osposobi za samostalan život i rad i da učini da se ona osjeti korisnim i punopravnim članom društvene zajednice.

Prema tome, osnovni je zadatak profesionalne rehabilitacije da ostvari njene ciljeve, pa je u vezi s tim potrebno:

- Da se rehabilitacijom počne što prije, kako ne bi došlo do određenih fiksacija uslijed neaktivnosti;
- Da se pažnja usmjeri na preostalu sposobnost radnika, a ne na oštećenja i nedostatke;
- Da se sva raspoloživa sredstva, metode i tehnika rada usmjere na povećanje aktivnosti i da se kod toga teži da se sve preostale funkcije koncentriraju u cilju kompenzacije i da stvore kod radnika dinamičku cjelinu;
- Da se psihički i fizički pomogne ličnost u njenom obračunavanju s defektom i da se pozabavi eventualnim psihičkim posljedicama koje

Suvremeni principi i koncepcije profesionalne rehabilitacije industrijskih radnika

bi mogle imati svog lošeg odraza na kasnije prilagođavanje ličnosti u novonastaloj situaciji.

Principi i metode profesionalne rehabilitacije

Među principima profesionalne rehabilitacije radnika dva principa želimo posebno istaći, a to su:

- princip koordiniranosti i
- princip integracije invalida u normalnu sredinu.

Princip koordinacije ističemo među najvažnijim principima, jer pod tim pojmom mislimo na neophodnost koordinacije institucija koje se bave tim ili sličnim poslovima i zadacima, a to su zdravstvene, socijalne i prosvjetne institucije, te privredne organizacije i ostali zainteresirani faktori. Zatim pod tim pojmom smatramo koordinaciju stručnih službi u okviru radne organizacije, kao što su industrijske zdravstvene stanice, službe zdravstveno-tehničke zaštite, službe industrijske psihologije i industrijske pedagogije, centri za profesionalnu rehabilitaciju i služba socijalnog rada. Pod tim pojmom također podrazumijevamo i timski rad u procesu profesionalne rehabilitacije radnika.

Princip integracije invalida u normalnu sredinu možemo promatrati s dva aspekta:

- integraciju u toku osposobljavanja (profesionalno osposobljavanje pod normalnim uvjetima) i
- integraciju nakon profesionalnog osposobljavanja ili, bolje, zapošljavanje u normalnim uvjetima privrednih organizacija nakon uspješno obavljene profesionalne rehabilitacije.

To znači da se praktični dio osposobljavanja vrši u normalnim uvjetima rada i u normalnom proizvodnom procesu, kako bi se rehabilitant još u procesu profesionalne rehabilitacije prilagođavao tehnološko-sociološkim uvjetima radnog mjesta, jer radno mjesto i jeste tehnološko-sociološka formacija.

U pogledu metoda i tehnika rada u procesu profesionalne rehabilitacije već formiranih industrijskih radnika, one će ovisiti o nizu faktora. Ovisit će o materijalnoj osnovi profesionalne rehabilitacije, o razvijenosti mreže institucija za profesionalnu rehabilitaciju, o kadrovskoj ekipiranosti tih institucija i njihovih tehničkih mogućnosti, zatim o stavovima i shvaćanjima subjektivnog faktora i stupnju kolaboracije rehabilitanta. Metode i tehnike rada mogu ovisiti i o razvijenosti sistema socijalnog

osiguranja, te o društvenim odnosima i razvijenosti društvene zajednice i tome slično. Međutim, osnovne metode koje se u većoj ili manjoj mjeri javljaju i koje se moraju obavezno primjenjivati jesu:

— deduktivne metode kod primjene općih, već poznatih i utvrđenih principa, stavova, teorija i naučnih disciplina i dostignuća, odnosno kod projektiranja novih mjera na osnovu već usvojenih naučnih činjenica;

— induktivne metode, odnosno metode opservacije mogu biti:

a) direktne ili indirektne

U grupu direktnih metoda ubrajamo:

- snimanje i analizu,
- sistematsko promatranje,
- trenutačno zapažanje,
- studij vremena, i
- studij slučaja.

Studij slučaja je od velike važnosti i on je najčešći u procesu profesionalne rehabilitacije, jer predstavlja svestrano proučavanje određenog slučaja, ne toliko zbog dobivanja modela za postupanje kod sličnih slučajeva — to je nemoguće jer svakom slučaju treba analitički prilaziti u cilju upoznavanja kompleksne ličnosti — nego zbog poduzimanja najadekvatnijih mjera na njegovoj sanaciji. Proučavanje slučaja u procesu profesionalne rehabilitacije, a naročito kompleksne rehabilitacije pristupa se s medicinskog, psihološkog, socijalno-ekonomskog, a naročito proizvodnog aspekta.

Indirektne metode su, među ostalima:

- studij dokumentacije,
- primjena kestonera,
- primjena opinionera,
- intervju.

Tehniku kestonera, odnosno ankete primjenjujemo kad želimo podatke o nekim činjenicama, a tehniku opinionera kad želimo istražiti mišljenja, sudove i stavove ljudi o pojedinom slučaju ili pojavi.

— komparaloška metoda koja će nam omogućiti komparaciju psiho-fizioloških i radno-tehnoloških uvjeta snimljenih radnih mjesta, što je neobično važno u procesu profesionalne rehabilitacije;

— analitičko-sintetička i sintetičko-analitička metoda omogućavaju nam da činjenice do kojih smo došli empirijskim putem sintetiziramo u opće pravilo, odnosno da po potrebi neku

generalizaciju sintetičko-analitičkom metodom primijenimo na individualnosti u procesu profesionalne rehabilitacije. Međutim, mi se teško možemo ograničiti na jednu jedinstvenu metodu ili tehniku, a pogotovo je to nemoguće u kompleksnom procesu profesionalne rehabilitacije. Tu je veoma često potrebna kombinacija dviju ili više metoda i tehnika, pa će određena specifična situacija diktirati metode, pa i tehnike koje ćemo u danom momentu morati primijeniti.

Aspekti profesionalne rehabilitacije

Neke od aspekata profesionalne rehabilitacije industrijskih radnika spomenuli smo u samom uvodu. Pored već navedenih, možemo još citirati društveno značenje profesionalne rehabilitacije industrijskih radnika. Etički moment profesionalne rehabilitacije trebalo bi da bude uvijek prisutan u toj društvenoj oblasti rada. Etički je smisao rehabilitacije u tome što se rehabilitacijom oslobađa oštećenu osobu psihičkog tereta koji je posljedica posebnog fizičkog i psihičkog stanja u kojem se iznenada našla oštećena osoba.

Poznati pravnik i državnik Buss izjavio je pred više od sto godina: »Što više, izliječenog bolesnika treba potpuno rehabilitirati: on se mora opet uzdignuti na položaj s kojeg je došao, on mora potpuno dobiti osjećaj svog ličnog dostojanstva i s njime jedan novi život«.

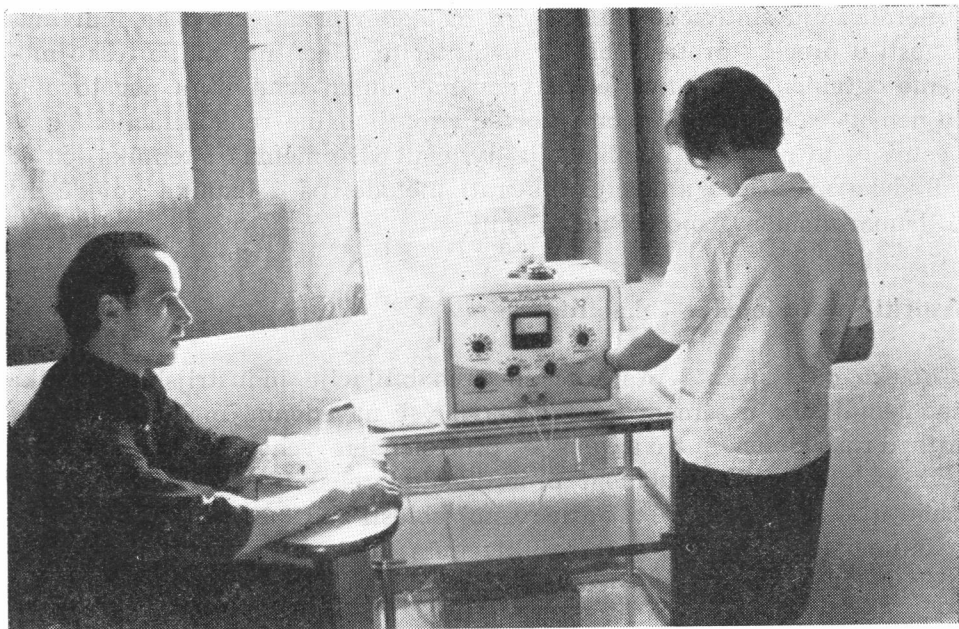
Upravo taj aspekt vodi neposredno k socijalno-političkom značenju rehabilitacije, jer socijalnom politikom zahvaćamo sva ona nastojanja koja idu za tim da stvore najbolje uvjete i najpogodniju društvenu, materijalnu i psihološku atmosferu za razvoj te društvene aktivnosti.

Međutim, dvije su ipak osnovne i najbitnije komponente suvremenog shvaćenog procesa rehabilitacije:

- medicinska i
- profesionalna rehabilitacija.

Svaka od navedenih komponenata ima svoju specifičnost i određeni spektar zavisnih disciplina, ali unatoč svemu međusobno se nadopunjuju. One su međusobno komplementarne i čine rehabilitaciju kompleksnom i potpunom.

Medicinski je aspekt svakako najstariji u svijetu i kod nas. Taj aspekt ima svoju tradiciju stečenu stoljećima, pa je on sigurno najrazrađeniji i najsavršeniji od svih aspekata rehabilitacije. Ona je važna i radi toga što počinje od samog početka bolesti ili povrede, i obuhvaća cjelokupnu psihosomatsku ličnost.

Detalj iz pogona medicinske rehabilitacije

John Golsworthy je još 1919. godine na Kongresu o rehabilitaciji rekao: »Rehabilitacija je stvar duha i tijela... Kad ozdravite tijelo, ne zaboravite na duh... Probudite im vjeru u budućnost. Upalite im zvijezdu u koju će moći gledati«.

Iz nauke o uzrocima fizičkih i psihičkih defekata — etiologije — znamo da uzroci defekata kod onesposobljenih osoba mogu biti endogenog ili egzogenog porijekla ili pak kombinirano. Prema tome, kod svakog defekta treba utvrditi koja mu je simptomatika dominantna: fizička, psihička, socijalna ili kombinirana, da bi se mogla u tom pravcu usmjeriti kompleksna rehabilitaciona aktivnost.

Iz toga proizlazi da se u samom početku medicinskog tretmana onesposobljene osobe treba voditi računa o raznim psihičkim ili drugim komplikacijama i posljedicama. Takve osobe treba usmjeravati da putem kompenzacije nadoknade ono što su izgubile i ujedno im ukazati na uspjehe koje su na različitim poljima učinili i postigli drugi ljudi sa sličnim nedostacima. Na taj način neminovno ulazimo u područja ostalih disciplina i aspekata rehabilitacije, a prvenstveno zalazimo i objedinjavamo medicinski i pedagoški aspekt.

Koliko nam je poznato, pedagoški se aspekt razvijao usporedo s medicinskim, pa dolazimo do pedagogije liječenja, odnosno specijalne peda-

gogije. Prema tome, vidimo da se specijalnim i adekvatnim medicinskim zahvatima, potpomognutima specijalnim pedagoškim metodama i tretmanima, postižu značajni uspjesi na planu humanizacije i socijalizacije onesposobljenih osoba.

Ne smijemo zaboraviti ni psihološki aspekt koji se pojavljuje a sistematski se počeo primjenjivati negdje početkom ovog stoljeća. Svakako da se uvođenjem psihologije u proces rehabilitacije stvara nova era i nastaje široko polje njezine primjene i još veća mogućnost naučnog istraživanja.

Socijalni aspekt predstavlja kod nas novu i veoma neophodnu aktivnost u procesu rehabilitacije. Anamneze socijalno-ekonomskog karaktera, te ostali podaci i saznanja iz te oblasti rada od neprocjenjive su koristi i pomoći liječnicima, pedagogima i svim ostalim osobama koje se bave rehabilitacijom. To im pomaže da upotpune sliku o čovjeku koju su stekli vlastitim promatranjima i ispitivanjima, pa im to olakšava upoznavanje cjelokupne ličnosti čovjeka, što je od bitne važnosti u procesu rehabilitacije. Sociološki je moment također prisutan u tom procesu. Radi se o jednom društveno-etičkom momentu. Naša društvena etika identificira se sa socijalističkim moralom, a u socijalističkom moralu imanentan je i pojam humanizma koji mora doći do izražaja upravo sada kad se radi o pružanju pomoći onesposobljenim osobama do njihova ponovnog vraćanja u društveni život i rad.

Danas je bez svake sumnje i naučno dokazano da gotovo i nema nedostataka i smetnji u razvitku ljudskog bića zbog kojih čovjek ne bi mogao obavljati neki posao. Dakle, nema invalida u apsolutnom smislu. Tu našu konstataciju možemo potvrditi riječima profesora Cabota s Harvarda, kad kaže: »Čovjek se izživljava na četiri područja: rad, igra, ljubav i doživljavanje časti. Nema takvog invalida koji ne bi barem na jednom području mogao djelovati — nešto raditi, nekako se zabavljati, posvetiti nečem svoju ljubav i biti poštovan od drugih«.

Prema tome, čovjeku je društvo potrebno isto tako kao što i društvo ne može bez čovjeka. Polazeći od te pretpostavke postat će nam mnogo jasnije ono socijalističko načelo da briga o čovjeku treba biti uvijek na prvom mjestu, a naročito briga o čovjeku koji je ometen u svom psihofizičkom razvitku. To humano načelo mora naći svoju konkretizaciju uvijek i u svakoj prilici kad se radi o pomoći čovjeku, dok god on sam ne bude u stanju da odlučuje o svojoj egzistenciji, te do njegova aktivnog uključivanja u društvena zbivanja naše zajednice. Iz svega toga proizlazi da je rehabilitacija, promatrana sa sociološkog aspekta, »d r u š t v e n i proces usmjeren k stvaranju čovjeka našeg društva«.

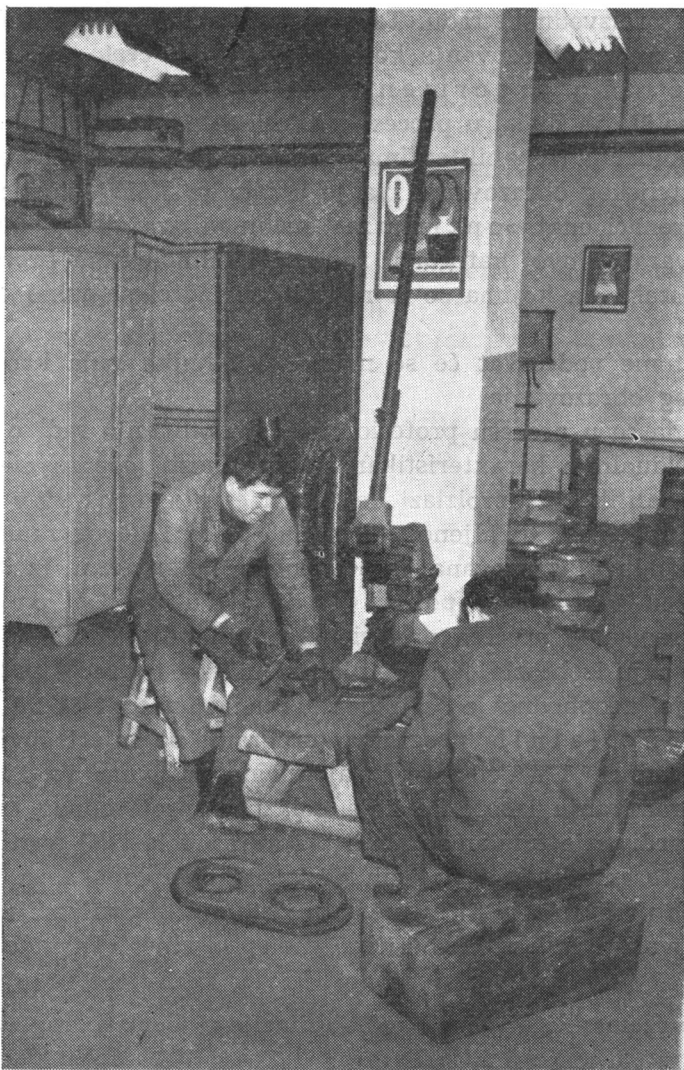
Industrijsko-pedagoški aspekt profesionalne rehabilitacije

Normalno je da se profesionalnoj rehabilitaciji pristupa s određenog moralno-etičkog stanovišta, te sa stanovišta svih naprijed navedenih aspekata, kao i sa stanovišta prava onesposobljenih radnika na profesionalnu rehabilitaciju shodno zakonskim propisima. Međutim, jedan potpuniji pogled na profesionalnu rehabilitaciju neminovno nas vodi prema pozicijama industrijsko-pedagoškog aspekta profesionalne rehabilitacije. Prema tome, profesionalnu rehabilitaciju treba gledati kao specifičnu industrijsko-pedagošku kategoriju koja je neminovno povezana koliko institucionalnim obrazovanjem (školama i centrima), toliko i još više s obrazovnim potrebama i zahtjevima industrije.

Industrijsko obrazovanje definira se kao proces formiranja ljudi — usmjeren na stjecanje znanja, vještina i navika — nužnih da se oni osposobe za obradu i preradu sirovina u cilju proizvodnje robe za zadovoljavanje svojih potreba. Taj proces karakterizira kontinuitet koji se odvija u odgovarajućim periodima i oblicima. Radi

Pogon strojne obrade (izučavanje za zanimanje tokara)

Pogon ručne obrade (praktični zadaci u okviru profesionalne orijentacije)

se dakle o jednoj specifičnoj industrijsko-obrazovnoj kategoriji koja dominira u procesu profesionalne rehabilitacije.

Današnja dinamika i karakter moderne industrijske proizvodnje, način stvaranja i razvijanja materijalnih dobara i proizvodnih snaga traži čovjeka širokog obrazovnog profila, čovjeka s visokim standardom općeg, tehničkog i specijalnog obrazovanja koji mora biti

ujedinjen u proizvodnom radu. Takav profil industrijskog radnika traži ekstenzivno obrazovanje koje traje dugo i često je teško izvodljivo kad se radi o preorijentaciji već formiranih industrijskih radnika, kao što je slučaj u procesu profesionalne rehabilitacije. Sigurno je da tim radnicima (rehabilitantima) više odgovara jedan intenzivan oblik industrijskog obrazovanja, pa je u takvim slučajevima neophodno potrebno pronaći onaj »optimum« među ta dva oblika, koji će najbolje odgovarati i ovoj kategoriji radnika i tehnološkom procesu proizvodnih zadataka na kojima se ti rehabilitanti profesionalno osposobljavaju.

Prema tome podešavat će se metode i tehnike rada kao i sadržaj industrijskog obrazovanja.

Budući da se u procesu profesionalne rehabilitacije radi o ljudima s posve individualnim karakteristikama invalidnosti, obrazovnim nivoima i stupnju kvalifikacija, proizlazi da će i rješenja o prekvalifikaciji o kojima ovisi »udaljenost« između starog i novog zanimanja biti individualno zasnovana i međusobno heterogena. Iz toga dalje slijedi logičan zaključak o potrebi individualnog programiranja obrazovnog procesa profesionalne rehabilitacije. Kad govorimo o programiranju izobrazbe koja se planski uklapa u proces profesionalne rehabilitacije, neophodno je razlikovati fundamentalne (osnovne) od diferencijalnih programa (programi po mjeri čovjeka). Međutim, i u jednom i u drugom slučaju naglasak je na individualnom programiranju izobrazbe koja polazi od proizvodnog rada, s tim da se za utvrđivanje fundamentalnih programa polazi od analize egzemplarnih, reprezentativnih i tipičnih poslova i operacija, a za izradu diferencijalnih programa bitni moment predstavlja identifikacija svih značajnih poslova i radnih zadataka određene specijalnosti ili radnog mjesta.

Primjena suvremenih shvaćanja rehabilitacije u Centru za profesionalnu rehabilitaciju »3. maj« u Rijeci

Centar za profesionalnu rehabilitaciju »3. maj« tako je koncipiran i organizaciono usmjeren da bude institucija za kompleksnu rehabilitaciju s akcentom na profesionalnom dijelu rehabilitacije. Prema tome, osnovna orijentacija i osnovna namjena Centra su profesionalna rehabilitacija, odnosno

profesionalno osposobljavanje industrijskih radnika i njihovo vraćanje u normalni proizvodni proces radnih organizacija.

Suvremeni principi i koncepcije profesionalne rehabilitacije industrijskih radnika

U projektiranju organizacione strukture i njene koncepcije korištena su naša dosadašnja skromna iskustva na planu profesionalne rehabilitacije radnika kao i iskustva onih zemalja koje u tom pogledu imaju određenu tradiciju. To su u prvom redu iskustva industrijskih rehabilitacionih jedinica koje u Engleskoj egzistiraju već nekoliko desetljeća, te iskustva nekih rehabilitacionih centara u Saveznoj Republici Njemačkoj, Švedskoj, Poljskoj itd. Engleska ima svakako najbogatiju tradiciju u tome. Međutim, unatoč svemu tome Centar ima svoju specifičnu poslovno-obrazovnu orijentaciju koja najbolje odgovara našim sadašnjim materijalno-ekonomskim uvjetima i privrednim kretanjima naše zemlje.

Preporuka Međunarodnog programa za profesionalnu rehabilitaciju, kao i načela Preporuke broj 99 Međunarodne organizacije rada, koje smo spomenuli u ranijim poglavljima, našla su svoju konkretizaciju u organizacionoj koncepciji te institucije, mada su donekle prilagođena našim specifičnim prilikama i uvjetima.

Prihvaćamo »ad literam« definiciju profesionalne rehabilitacije koja predstavlja

dio stalnog i kontinuiranog procesa rehabilitacije, a u sebi sjedinjava:
— profesionalnu orijentaciju industrijskih radnika,

Detalj iz pogona finomehanike (izučavanje za zanimanje gravera-pantografista — prije brodski bravar)

- profesionalno osposobljavanje i
- upošljavanje nakon provedenog profesionalnog osposobljavanja.

Profesionalna orijentacija radnika obavezno prethodi profesionalnom osposobljavanju onesposobljenih radnika u Centru. To maksimalno smanjuje mogućnost promašaja u usmjeravanju onesposobljenih radnika u ona zanimanja koja su kontraindicirana preostaloj radnoj sposobnosti tih radnika. Poznato je da uspjeh profesionalnog osposobljavanja invalida rada i njihovo vraćanje u normalni proces rada, kao konačni cilj profesionalne rehabilitacije, ovisi o nizu faktora. Nesumnjivo je da uspjeh profesionalnog osposobljavanja ovisi prvenstveno od radnikovih radnih, intelektualnih, tehničkih i drugih sposobnosti, kao i od radnikovih predznanja i njegove motivacije, koji se utvrđuju u posebnom postupku.

Profesionalna orijentacija radnika u Centru za profesionalnu rehabilitaciju »3. maj« odvija se u tri faze:

- u prvoj fazi pribavljaju se medicinski podaci, socijalno ekonomska anamneza, podaci o radnikovoj edukativnosti, podaci o prijašnjem zanimanju i tome slično;
- u drugoj fazi vrše se razna psihološka i druga ispitivanja, zdravstvena procjena radnikovih fizičkih sposobnosti, te daljnji razgovori s radnikom, kontakti s njegovom radnom organizacijom, kao i druge konzultacije;
- u posljednjoj fazi rada radniku se u proizvodnim pogonima Centra povjeravaju odabrani radni zadaci putem kojih se provjeravaju njegove radne sposobnosti, estetski smisao za oblikovanje radnih zadataka, njegova motivacija i sklonost za pojedina zanimanja, odnos prema radu, njegova izdržljivost, njegova spretnost, radna disciplina i sve ono što je od bitne važnosti i što može koristiti u njegovu profesionalnom usmjeravanju. Ako sada te rezultate i elemente usporedimo s već prihvaćenim standardima koji postoje u industriji, dolazimo do dosta objektivnih procjena je li dotični radnik iznad ili ispod prosjeka, ili spada u grupu prosječnih radnika određene kategorije i zanimanja.

Prijedlog novog zanimanja daje se u pismenoj formi prvostepenoj komisiji ili onoj instituciji koja je radnika uputila u Centar na profesionalnu orijentaciju na osnovu analize dobivenih rezultata u postupku profesionalne orijentacije.

Profesionalno osposobljavanje onesposobljenih radnika svakako je centralno pitanje u procesu profesionalne rehabilitacije. Profesionalno osposobljavanje sastoji se od teoretskog i praktičnog dijela osposobljavanja i odvija se u proizvodnim pogonima Centra (strojna obrada, ručna

Pogon ručne obrade (izučavanje za zanimanje elektrovarioca, prije kovač)

obrada, finomehanika i odjel medicinske rehabilitacije), a finalni dio osposobljavanja obavlja se u proizvodnim pogonima privrednih organizacija. Dakle, osposobljavanje za određeno radno mjesto vrši se na konkretnom radnom mjestu, koje je utvrđeno još u postupku profesionalne orijentacije. Na taj način zapošljavanje radnika postaje formalna stvar, jer radnik odmah poslije obavljene profesionalne rehabilitacije ostaje raditi na radnom mjestu na kojem se profesionalno osposobljavao u toku procesa profesionalne rehabilitacije. On se time istovremeno prilagođavao na socio-tehnološke uvjete radnog mjesta, što je od bitne važnosti. Profesionalno osposobljavanje obavlja se na osnovu obrazovnih programa o kojima je bilo govora u jednom od prijašnjih poglavlja. To znači da mora biti onoliko obrazovnih programa koliko ima radnika na profesionalnom osposobljavanju i zanimanja za koja se oni osposobljavaju.

Međutim, ono što tu instituciju čini specifičnom i u neku ruku originalnom jeste to, što se između profesionalne orijentacije i profesionalnog osposobljavanja interpolira jedna suvremena aktivnost, a to je medicinska rehabilitacija u proizvodnom radu. Ta aktivnost objedinjavaju u sebi klasične forme i metode medicinske rehabilitacije i vježbe profesionalnog karaktera koje se izvode u proizvodnim pogonima Centra. Ta djelatnost ima izrazito preventivni karakter, jer je

više usmjerena na sprečavanje nastupa invalidnosti kod radnika. To ima za cilj što ranije vraćanje onespособljenog radnika u njegovo zanimanje, odnosno posao.

Pored profesionalnog osposobljavanja radnika i njegovog uključivanja u prijašnju aktivnost, medicinska rehabilitacija u proizvodnom radu ima zadatak da radnika koji je dugo bio na bolovanju zbog bolesti ili povrede na radu, i koji je zbog toga u većoj ili manjoj mjeri izgubio radne navike, postepeno privikava i sistematski uvodi u normalni ritam rada i života. Takav se radnik poslije bez poteškoća uklapa u normalan proces rada, postizavajući odmah po njegovu uključivanju u rad određenu normu na nivou i u visini ostalih — zdravih radnika.

Međutim, uspjeh te aktivnosti u priličnoj mjeri zavisi od principa pravovremenosti. Prema tom principu, medicinska rehabilitacija u proizvodnom radu treba početi što prije, po mogućnosti još u toku liječenja, kako bi se izbjegle eventualne fiksacije, psihološke i druge negativne posljedice koje mogu proizaći iz nepravovremenog ili neadekvatnog postupka.

Timski rad u Centru

Kolektivan, tj. timski rad danas je neophodan na više-manje svim područjima društvene aktivnosti. Pogotovo je timski rad neophodan u institucijama koje se bave jednom tako delikatnom problematikom kao što je profesionalna rehabilitacija radnika. Sastav tima svakako će ovisiti o specifičnostima institucije i njene djelatnosti kao predmetu rada. U radu tima u Centru sudjeluju kao njegovi ravnopravni članovi osobe slijedećih specijalnosti:

- industrijski pedagog,
- industrijski psiholog,
- specijalist medicine rada,
- specijalist ortoped,
- tehnolog,
- socijalni radnik,
- viši fizioterapeut,
- instruktori praktičnog dijela osposobljavanja.

Po potrebi, konzultiraju se i stručnjaci ostalih specijalnosti.

Svi se slučajevi obrađuju timski, a prijedlozi i mišljenja daju se na osnovu analize rezultata i konzilijarnog razmatranja svakog pojedinog slučaja.

Centar je počeo sa svojom normalnom djelatnošću pred nešto manje od dvije godine. U tom vremenskom razdoblju obrađeno je i osposobljeno za prijašnje ili buduće zanimanje 432 radnika raznih zanimanja i kvalifikacija, iz više od 80 radnih organizacija riječke regije. Ova imponantna brojka potvrđuje poslovnu orijentaciju te ustanove, pa nas to obavezuje da ustrajemo u daljnjem jačanju i razvijanju te humane, a nadasve proizvodno-ekonomske aktivnosti.

Na kraju da napomenemo još i to, da se profesionalna rehabilitacija u Centru vrši na osnovu stroge sinhronizacije obrazovno-proizvodnih programa, što je jedino ispravno. Formalne vježbe svode se na najmanju moguću mjeru. Time produkcija postaje sredstvo za ostvarivanje konačnog cilja Centra, a to je profesionalno osposobljavanje onespoblijenih radnika i njihovo uključivanje u proizvodne pogone pojedinih organizacija. Time smo postigli dvije osnovne koristi: prvo, integraciju radnika u normalne uvjete rada i života i, drugo, produkcija postaje glavni izvor prihoda Centra koji posluje na principu samostalne institucije.

Organizaciona struktura Centra postavljena je u smislu projekcije, onako kako bi njena fizionomija trebalo da izgleda u dogledno vrijeme. Do sada je izgrađena samo prva faza Centra koja se sastoji od prizemlja i prvog kata. U prizemlju su locirani pogoni strojne i ručne obrade, a na

Detalj iz pogona finomehanike (izrada modela broda)

prvom katu pogon finomehanike, te odjel medicinske rehabilitacije. Glavni projekt predviđa nadogradnju drugog kata na kojem će se smjestiti pogon stolarije i elektropogon. Na taj bi se način ostvarili najoptimalniji uvjeti rada i mogućnost za vršenje profesionalne rehabilitacije radnika za više-manje sva najfrekventnija zanimanja riječke regije.

LITERATURA

- The Work of the Industrial Rehabilitation, Unita — 1958.
Industrial Rehabilitation, Units — 1953. i 1964.,
Industrial Rehabilitation Report, FOR 1964.,
Mays B. Arthur, Suština industrijskog obrazovanja (prijevod) Otokar Keršovani, Rijeka, 1963.
Medicina rada, Medicinska knjiga, Beograd — Zagreb, 1966.
Meljnikov, Profesionalno i tehničko obrazovanje u SSSR-u, Problemi stručnog obrazovanja broj 3/26.,
L'orientamento scolastico e professionale in Italia e nel mondo, Fratelli Palombi — Roma, 1960.
Petančić dr. Martin, Odnos općeg i stručnog obrazovanja, Rijeka, 1958.
Povratak u život, broj 5—6, 1965.
Petančić dr. Martin, Programiranje u stručnom obrazovanju, Stručno obrazovanje kadrova u privredi, Rad — Beograd, 1963.
Petančić dr. Martin, Obrazovni potencijal suvremenog industrijskog rada, Iskustva i problemi I VSPŠ, Rijeka, 1956.
Platonov K. K., Problemi psihologije rada, Panorama, Zagreb, 1966.
Stupar dr. Mihajlo, Socijalna politika, IP Rad — Beograd, 1963.
Schmid Von Dr. jur. Rudolf, Die Rehabilitation in der Rentenversicherung der Angestellten, Direktor der BFA, Berlin.
Lovrinović prof. Arduino, Profesionalna rehabilitacija industrijskih radnika u brodogradilištu »3. maj« — Rijeka, 1967.

Arduino Lovrinović, Zagreb

MODERN PRINCIPLES AND CONCEPTIONS OF PROFESSIONAL REHABILITATION

SUMMARY

Most often we meet the terms as: rehabilitation, complex rehabilitation and vocational rehabilitation.

We are especially interested in vocational rehabilitation of industrial workers. Owing to it, we are going to pay more attention to this social activity in our paper.

In the Instruction No. 99 of the International Labour Organization (ILO), the vocational rehabilitation is defined as:

»part of permanent and continuing process of rehabilitation uniting in it the services of:

- a) vocational placement,
- b) vocational rehabilitation,
- c) Selective Employment«.

According to it, the goal of so conceived vocational rehabilitation of industrial workers is rehabilitation of the disabled industrial workers for self-supporting work and life by applying in this process the most modern principles, methods and technique of work.

Among the primary principles of vocational rehabilitation of industrial workers we emphasize.

- the principle of **co-ordination** and
- the principle of **integration** of a disabled person.

In our the principle of coordination has three dimensions. First of all, it should be conceived as the necessity of coordination and cooperation of all institutions occupying themselves with the problem of rehabilitation. They are first of all sanitary, social and educational institutions, economic organizations and other interested in factors.

Under this notion we understand also the coordination of professional services in economic organizations as: industrial health stations, labour safety services, industrial psychology services and industrial pedagogy, then welfare services, centres for vocational rehabilitation and technology of work services.

The third component of this principle is team work in the process of vocational rehabilitation, because the team work is not only the basis but also the indispensable condition for its ultimate success. The prin-

ciple of integration of the work disabled persons we can judge from the view of the integration of the disabled person during his vocational rehabilitation and his adjustment in normal working conditions and life after successfully performed vocational rehabilitation.

Vocational rehabilitation of industrial workers as it is today conceived in the world, requires also our thorough study and an adequate social and scientific approach. We must undertake it from all aspects. It is certain that **medical** and **pedagogical** aspects are the fundamental links in the process of vocational rehabilitation. These disciplines come as first in this complex process and they are both fundamental and complementary sciences.

Social and socio-psychological moment is also present in the complex process of vocational rehabilitation. These aspects complete and illuminate the case each from its own standpoint. Social-ethical and humane element comes also in relief when the word goes about giving assistance to the disabled persons up to the moment of their repeated return to the productive-social currents of life as is the case in the process of vocational rehabilitation of workers.

However, a more detailed insight into vocational rehabilitation necessarily leads us towards the positions of industrial-pedagogical aspect, because vocational rehabilitation is specific industrial-pedagogical category which is as much linked with the institutional teaching offered by schools and centres for vocational rehabilitation as it is with the educational needs and requirements of the industry. This symbiosis is unevitable, because without it vocational rehabilitation of industrial workers would not have its proper signification and it would make questionable its ultimate objective, which is employment of workers after performed vocational rehabilitation.

Since in this educational process human beings are in question, with their individual characteristics of disability, educational levels and degrees of qualification, it follows that solutions concerning change of qualification on which the »distance« between the old and the new vocation will be also individually established and reciprocally be heterogeneous.

From this follows a logical conclusion concerning the necessity of individual programming of the educational process of vocational rehabilitation, which means that there will be as many educational programs as well as rehabilitants, qualifications and professions for which the disabled persons are rehabilitating.

From various economic research and expertises it is evident that vocational rehabilitation with its social has also its **economic** significance.

Especially economic-productive component is present in it. This element is of essential importance and we should not overlook it.

In the Centre for vocational rehabilitation »the 3rd May« at Rijeka a special attention is paid to this and to all above mentioned aspects that are so much responsible for the final success of any rehabilitation and especially of vocational one.

It follows then, that the fundamental aim of the Centre is vocational rehabilitating of the disabled industrial workers and their re-inclusion in normal working process of economic organizations.

However, vocational placement precedes the process of vocational rehabilitation of the said workers, in fact the new qualification of the disabled industrial workers. This activity as it is conceived in this institution, diminishes at maximum the possibility of failure in job placement of the disabled workers in the vocations that could be contraindicated to working ability of the said workers.

The feature that make this institution specific and original is the fact that a new modern activity, i. e. medical rehabilitation in productive work is interpolated between vocational rehabilitation and vocational placement.

This activity has distinctly preventive character, because it is aimed at preventing disability of industrial workers and the soonest return of the disabled person, traumatized and sick worker to his **latest** profession, namely job.

The fundament of professional work in this institution is team work. Every case is treated by a team within the frame of the above mentioned three activities and suggestions and recommendations are brought out consiliarily based on consideration of every individual case. Permanent members of the professional team are:

- industrial pedagogue,
- industrial psychologist,
- medicine of labour specialist,
- Orthopedics specialist,
- Technologist,
- Welfare worker,
- physiotherapist and
- production instructors.

If need arises experts in other specialities are consulted, according to character of the illness or other specificities.

Educational process of vocational rehabilitation is carried out in productive departments of the Centre (professional elements), and final part

of rehabilitation in productive departments of economic enterprises. Vocational rehabilitation is carried out in proper production activity, and production becomes in this way the means of realization of the final aim of vocational rehabilitation, which is vocational qualification. There is, then, complete synchronization of educational-productive programs, which is of essential importance when the word goes about change of qualification and new professional enablement of the disabled persons, who were already skilled industrial workers.

Results that this new institution has attained up to now confirm accuracy of its educational-productive orientation. These results bind this institution to persevere also in future in complete realization and concretion of all the planned measures and actions aimed at strengthening and promoting this humane and above all economic-productive and social activity.